

Pensar l'actualitat històricament

a) Pròleg

Pensar l'**actualitat** no és fàcil perquè si quelcom és actual és que és efímer. L'actualitat hi és i ja no hi és. L'actualitat és "presentíssim", ara és present i immediatament és passat. **La història**, en canvi, té vocació d'eternitat perquè estudia allò que ja ha passat i només si **el fet** és passat en pot fer un estudi de rigor. L'actualitat vol tenir sentit pel sol fet de ser ACTUAL i actual vol dir modern, momentani, fresc, nou, inèdit, original, etc., que no està pas malament però en aquest món de velocitat incontrolable l'actual és un vist i no vist.

Des de la perspectiva de d'educació (ens trobem en una institució educativa!) que és una de les qüestions que més temps m'ha ocupat al llarg de la meua vida, la paraula **actualitat** em fa un xic de mal, perquè si bé la paraula té un origen antic, és a dir gens actual, el seu sentit sí perquè significa "cosa d'ara, del moment, de moda", "Cosa que interessa ara, de què es parla molt ara" etc. i **parlar d'educació és parlar d'allò que ens fa ser humans** i això, amics i amigues, **no té límit temporal mentre hi hagi alè humà**. Estem instal·lats en aquesta "actualitat" i vivint cada dia "un fet històric" "un dia històric" no tenim temps de viure dignament i humana. Aquesta manera de viure i d'encarar les coses és tot menys educativa, o si voleu és educativa però en un sentit que a mi no m'agrada que ho sigui perquè ens educa per no pensar, no sentir i fer com si fóssim robots.

Em sembla distint si parlem de **present**, tot i que sabem que igualment és efímer, perquè **el present és inseparable del passat i del futur**. Des de les Ciències Socials parlem de **qüestions socialment vives**, de **problemes socials rellevants**, etc. que afecten el present, de manera que potser decideixen el futur. Fixeu-vos que en les dues denominacions que he triat apareix la paraula "social". Què som sinó una societat? Què som sinó política? Ja sé que **l'actualitat és també l'actualitat de les coses immobles** (telèfons, cotxes, roba, mobles, etc.) que a vegades sembla que tinguin vida pròpia en aquesta actualitat, com si no haguessin d'estar al servei dels homes i les dones. Però és que aquí volem parlar d'allò que afecte al ser humà! La història és sempre la història dels homes (s'entén, dels homes i les dones!)

L'actualitat és periodisme! També és comunicació, que és diferent del periodisme. Les xarxes socials comuniquen, els periodistes les fan servir però fan molt més que periodisme, o molt menys, depèn de com s'emprin. Les xarxes ens fan sentir la immediatesa, la por, el neguit. Les xarxes són viscera! El periodisme ha de ser

sentiment i raó. **El periodisme que vol informar cerca la veritat.** (Rosa Mà Mateo i Soldad Gallego Diaz. Curiós que siguin dues dones?)

El passat és història. Pensar l'actualitat històricament voldrà dir saber cercar la veritat per analitzar els fets del passat i els del present. fent ús de bones estratègies d'investigació, de mètodes fiables i fent una meticulosa triangulació de la informació (com a mínim triangulació!)

b) Senzill homenatge al mestre Josep Fontana

Abans de seguir vull dir-vos que el que em va animar a acceptar parlar avui aquí va ser el fet de poder convertir els 20 minuts de xerrada en un senzill homenatge al Josep Fontana, mort fa un mes (28 d'agost) Ell ha estat un dels meus mestres i a través seu també han estat mestres meus els seus mestres. Josep Fontana fou deixeble d'en Jaume Vicens Vives, però també amb M. Bloch o Lucien Febvre, fundadors de la revista *Annales d'histoire économique et sociale*. De manera que, en el moment que vaig dir que sí al Mariano per fer aquesta "pastilleta de coneixement" i li vaig suggerir el tema, devia estar somnolent i poc assertiva perquè no sé pas si sabré dir el que voldria (la temàtica triada, que m'apassiona i és matèria d'un curs i no de 20 minuts) però vaig pensar que en Josep Fontana s'ho mereixia.

Si alguna cosa ens han ensenyat historiadors de la talla de Josep Fontana és que **la història ha d'estar al servei de la gent.** Fou M. Bloch que va precisar que l'objecte de la història és l'home, com deia ell "Els homes perquè a una ciència d'allò que és divers li va més bé el plural que el singular" (jo en diria; el plural dels homes i dones, vistos des de la seva singularitat.) La història ha d'ocupar-se dels "homes en el temps", deia Bloch. En moltes de les seves obres, en **Fontana parla de la gent**, del que la gent desitja, del que la gent fa, del poder de la voluntat de la gent. A ell li agradava barrejar-se amb la gent del seu barri i sentir el seu alè, acompanyar-los en la consecució dels seus somnis, indignar-se amb les injustícies que patien. Era entre la gent que sentia el batec de la història.

Per a mi, **la història** és una disciplina de referència perquè **la història és vida, és batec humà en el temps.** Però gràcies a mestres com els que he citat i molts altres he après que la noció d'història que se sol tenir és una noció miop i escurçada, que la història, es pot fer des de visions molt distintes i no totes tenen la mateixa garantia de ser una ciència al servei de la gent. Gràcies a historiadors de la talla d'en Fontana, Marc Bloch, de P. Vilar. F. Braudel, Eric Hobsbawm i molts altres que puc mantenir les posicions intel·lectuals que mantinc avui. De fet ha estat gràcies **al marxisme** (avui sembla que està mal vist parlar-ne!) i després a tot el reguitzell d'historiadors que van passar per l'escola dels **Annals la història** que s'ha pogut arribar a la visió de la *denominada*

Nova història i es pot entendre, a dia d'avui, com una disciplina al servei de la gent i com una eina ben útil per a la formació d'una ciutadania democràtica compromesa amb la gent que viu el present i compromesa també amb els **absents** (els del passat i els del futur). També és cert que, com veurem, hi ha altres visions de la història que només "ensumant" el fet ja tenen la VERITAT HISTÒRICA, la vella història del **Positivisme** aposta, encara avui, per una història dels grans herois, dels grans fets, que ignora molt del batec humà dels senzills i ja no diguem dels marginals, els exclosos o els invisibles.

Pierre Vilar deia que la història és aquella ciència que a través del **coneixement** del passat permet la **comprensió** del present i la **prevenció** del futur. La història com a preservatiu! La humanitat està perduda si no recupera l'hàbit de mirar enrere per avançar.

Però per **pensar l'actualitat històricament** no tot ho podem fiar a la història i dels historiadors. De fet la **Nova història** es una escola historiogràfica que té una mirada complexa i global i que sap que el coneixement disciplinari excessivament parcel·lat no va enlloc. De manera que aposta per treballar freqüentment amb altres disciplines, com la geografia, l'antropologia, la sociologia, l'economia, etc. Des de la meua perspectiva cal sumar-hi totes les humanitats possibles: la literatura, l'art, la filosofia, etc.

Des d'aquesta visió plural i complexa del món no podem pensar cap realitat present ni passada si no sabem pensar. **Per pensar bé l'actualitat és imprescindible fer ús del pensament lliure.** L'Emilio Lledó, filòsof entranyable que us recomano fervorosament, diu que **el preocupant no és no poder dir el que un pensa** (no patiu que no vull discutir el valor de la llibertat d'expressió!) **sinó no poder pensar el que un diu.** Hi ha alguna assignatura escolar que sigui aprendre a pensar? Resulta que hem d'aprendre a caminar, a llegir, escriure, conduir, esquiar, etc., però no cal aprendre a pensar. Filosofia 3-18 o pensar històricament, són disciplines que no figuren en cap currículum. Com es pot plantejar una matèria d'emprenedoria sense pensar adequadament la realitat? En fi, que sí **pensem l'actualitat històricament** sabrem que **l'actualitat és producte d'accions passades**, que no estudiem perquè, com l'aprendre a pensar, estem convençuts que ho sabem prou bé tot i que no ens cal emprar el pensament crític. O potser pitjor: hi ha algun interès en el fet que no pensem críticament.

c) Pensar l'actualitat històricament

Des de la meua perspectiva **Pensar l'actualitat històricament** vol dir entendre profundament el **que passa a l'actualitat, saber-ne analitzar i entendre les causes i sobretot ser capaç d'actuar en el present per evitar reproduir alguns errors que ja ens ha mostrat la història.** **Pensar l'actualitat històricament** significa treballar sempre

amb les **tres** dimensions del **temps històric: passat, present, futur**. No podem oblidar que **som hereus** de (d'una biologia, d'una cultura, d'una tradició, ...) i que **deixem en herència** (quelcom a algú).

Pensar l'actualitat històricament significa que el coneixement històric adquirit et permet agafar un diari i entendre les notícies que apareixen en la seva complexitat. Si els nostres adolescents han passat per les aules de Secundària obligatòria i post obligatòria (i universitària ?) i no entenen un borrall o no els interessa gens ni mica, malament rai, mala feina s'ha fet a les aules i als mitjans.

Pensar l'actualitat històricament significa **estar disposats a cercar la veritat, ens plagui més o menys, s'adeqüi més o menys a la nostra manera de sentir i pensar**. Significa saber fer ús de les virtuts **d'un bon periodista i d'un bon historiador**, que com veure és el model que us proposaré (i és clar, cadascú té els seus models de tot!)

Pensar històricament és pensar críticament, creativament i compassivament.

(a partir d'aquí només s'esquematitza, perquè això no es pot parlar a la xerrada)

Pensar històricament

Pensar històricament suposa tot un seguit de processos **cognitius i relacionals** que ens permeten explicar un fenomen, un fet o un problema del **passat** a partir de conceptes i categories que ens proporcionen les diferents escoles historiogràfiques (**present**), per tant **interpretant** aquell fenomen, fet o problema del passat en funció de la manera com l'ha reconstruït un historiador o historiadora, un **subjecte** determinat.

La història es pot ensenyar com a producte acabat, ja tancada, ja interpretada, "ja passada". Però així **no s'ensenya a pensar històricament** i el seu aprenentatge suposa:

- Saber disciplinari tancat i definitiu
- Pura memorització,
- Actitud conformista i rutinària
- Cap possibilitat de reinterpretar, de repensar el fet

Però la història (NOVA HISTÒRIA) també es pot ensenyar **com a ciència social en construcció**, prenent consciència de com s'aprèn, de com s'interpreta, en definitiva de la relativitat del coneixement històric. Des d'aquesta perspectiva no és un producte tancat, és una ciència **encara susceptible d'estudi, encara interpretable, a la recerca de noves fonts. Entesa així** dona possibilitats de trobar noves visions sobre el mateix fet.

- Les dones, els infants, els marginats, els desclassats, els refugiats, els presos polítics, els exiliats,
- En definitiva: **les víctimes** poden ser i volem que siguin objecte d'estudi perfectament vàlids,
- millor dit: volem que siguin **subjectes l'experiència dels quals** volem estudiar per aprendre història

La història mai no és neutra u objectiva. La història, poc o molt, està contaminada de valors, de pensament, d'ideologia.

Aquesta ja podria ser una raó suficient per convertir-la en una eina de formació ciutadana.

Si no és neutra, si no és objectiva... **com cal fer-ho per aconseguir la màxima objectivitat?**

- Contrast de fonts d'informació
- Mètodes de rigor científic
- Esperit crític (autocrític)
- Capacitat d'investigar, d'analitzar, de discernir, de proposar, de refutar,
- Etc.

- La història treballa amb el fet, que està imprès en la línia del temps, però també treballa amb la interpretació del fet.
- El fet és inamovible, la interpretació és susceptible de canvi.
- La història permet contrastar les històries personals amb la història col·lectiva.
- Posa en relació / tensió interessos molt diversos.
- Ens permet entendre l'esdevenir humà en clau de "cruïlla" de camins, en la qual cal triar la direcció.

Però per damunt de tot, **la història és (pot ser i estaria bé que fos) alligadora** (Joan-Carles Mèlich). La història ens ensenya quelcom! I és des d'aquesta perspectiva que la història pot ser un bon vehicle per a la formació ciutadana.

I la gran lliçó és aquella que ens mostra que el fet de ser ésser racionals no ens ha estalviat el mal. L'holocaust és el mal absolut i és producte de la racionalitat. Per tant ens ha de mostrar el camí (com diu Tzvetan Todorov) de mantenir el mal a ratlla.

Pensar creativament

En el pensar creatiu s'han de tenir presents també múltiples aspectes, però res neix del no-res!

El pensament creatiu ens permet trobar solucions noves a problemes vells.

Importància de la memòria

Paper clau de la capacitat de comunicació

Pensar compassivament.

La compassió (com-patere, patir amb l'altre) és la capacitat d'acompanyar l'altre en el seu dolor, la seva soledat, la seva tristesa. Té un paper clau en educació. (Recordem que l'essència de l'educació és l'ètica)

És una manera de pensar que ens obliga, voluntàriament, a **pensar en els altres**.

És allò que el projecte de Filosofia 3-18 en diu el pensamiento cuidadoso (M. Lipman)
El pensament que ens fa tenir cura dels altres.

- Pensar en l'altre
- Ser responsable de l'altre
- No sentir l'altre com algú que m'és indiferent, etc.
- SER-HI EN EL MOMENT QUE L'ALTRE ET NECESSITA

d) Teló

Pensar l'actualitat històricament suposa que l'historiador o la historiadora són persones que viuen i participen de ple en el seu present. Suposa disposar de l'**ànima de periodista** que cerca la veritat en tot el que diu, que coneix els fets des de perspectives distintes i a ser possible contradictòries, que vol denunciar el que és denunciable, però que no cerca el benefici personal sinó l'afany de servir la ciutadania; un periodista que fa el fa i diu el que diu sabent que la ciutadania és molt plural. Suposa disposar també de l'**ànima d'historiador** que entén la profunditat del que passa en el present perquè s'ha banyat de passat i aspira a respirar l'aire pur del futur. Un historiador que no pot estar al servei de ningú altre que no sigui **una ciutadania plural i diversa**.

*Agnès Boixader i Corominas
Setembre de 2018*